

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Мовні і концептуальні картини світу

Випуск 55

Частина 2

**АКСІОЛОГІЧНА СКЛАДОВА МОВНОГО ОБРАЗУ СПІВЧУТТЯ
(НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ І ПОЛЬСЬКОЇ МОВ)**

У статті проаналізовано аксіологічні характеристики емоції співчуття, об'єктивовані в українській та польській мовах. Експліковано вплив гедоністичної та моральної оцінки на концептуалізацію співчуття у мовній свідомості українців і поляків.

Ключові слова: оцінка, емоція, аксіологічна характеристика, мовна об'єктивація, дескрипція, концептуалізація, мовна свідомість.

Категорію оцінки можна з певністю назвати міждисциплінарним поняттям, яке має безліч інтерпретацій у філософії, психології, лінгвістиці та інших науках. У широкому значенні оцінку зазвичай розуміють як мовне вираження ціннісних стосунків суб'єкта до предмета оцінювання [1, с. 25]. Оцінка тісно пов'язана з емоціями, останні являють собою реакції, які включають «інстинктивну, позитивну або негативну, оцінку тих чи інших об'єктів або процесів об'єктивної дійсності» (2, с. 154). З іншого боку, емоції самі можуть бути предметом оцінного судження і отримувати ті чи інші аксіологічні характеристики. Ми поділяємо думку польської дослідниці А. Міколайчук про те, що мовна оцінка почуттів співвідноситься з двома типами цінностей: гедоністичними (приємність/ неприємність) та моральними (добро/ зло) [5, с. 121]. Інакше кажучи, мовна об'єктивація почуттів може включати два типи оцінки – гедоністичну та моральну, перша з яких пов'язана з сенсорними відчуттями приємності чи неприємності під час переживання емоції суб'єктом, друга – з поняттями добра та зла і виступає в ході опису почуттів з позиції спостерігача. Так, емоція співчуття під впливом гедоністичної оцінки може характеризуватися мовцями як болісне, тяжке для суб'єкта почуття, причиною якого є страждання іншої істоти. Натомість за параметрами добра та зла, тобто з точки зору моралі, співчуття оцінюється позитивно. Російський філософ В.С. Соловйов називав цю емоцію внутрішньою основою морального ставлення людини до інших істот [3, с. 52]. Існує ще оцінка емоційного переживання з позиції об'єкта, вона також належить до моральних оцінних суджень. У ситуації зі співчуттям така оцінка доволі часто є негативною, оскільки здавна побутує думка про те, що це почуття принижує того, на кого воно скероване.

Мета нашого дослідження полягає в експлікації та порівнянні оцінних складових дескрипції емоції співчуття в українській і польській мовах. Досягнення мети передбачається шляхом аналізу контекстуального оточення, зокрема метафоричної сполучуваності, номінантів емоції співчуття в українських і польських художніх текстах. Мовний матеріал отримано методом автоматичного пошуку в національних лінгвістичних корпусах [4; 6]. В українській мові на позначення емоції співчуття, окрім основного номінанта (*співчуття*) використовується рідковживаний варіант *спочуття*, можливі також віддієслівні утворення *співчування* і *спочування*, які, окрім

самої емоції, позначають її переживання, та відприкметникові іменники на позначення відповідної властивості *співчутливість* і *спочутливість*. Польська мова має лише один відповідник *współczucie*.

В обох порівнюваних мовах за параметрами добра та зла абсолютно превалує позитивна оцінка співчуття, яка виражається через об'єктивацію низки ознак. Передовсім варто назвати **антропоморфні ознаки** (тобто ознаки, які приписуються людині), за якими *співчуття* в українській мові може бути *добророзчливе, дружнє, жалісливе, жалісне, жертвне, жіноче, відверте, зворушливе, материнське, милостиве, проникливе, шанобливе, щире, щиросердне, радісне, палке; спочуття* – *щире, зворушливе, сердечне; спочування* – *щире; співчутливість* – *ніжна*; польськ. *współczucie* – *proste, ludzkie, szczerze, prawdziwe, tkliwe, serdeczne, życzliwe, żalosne, litosne, namiętne*; див. приклади: укр. «<...> через оті дрібні вади стариган викликає **добророзчливе співчуття**» (М. Дашків. З безодні минулого); «Вона виразила своє **щиросердне співчуття** <...>» (І. Солодченко. Перекручена реальність); «– *Не треба, Колю, – з ніжною співчутливістю торкнулася його руки Ольга*» (В. Бережний. В зоряні світи); «– *Ясновельможна пані! Не тужіть, не плачте, – з палким співчуттям кинулася Дарина до матері Серафими і в сердечному пориві обцілувала її руки*» (М. Старицький. Останні Орли); польськ. «– *Uciekałeś? – zażartowała, ale oczy jej pełne były żalosego współczucia*» (R. Bratny. Kolumbowie – rocznik 20); «*Istvan przygarnął go z serdecznym współczuciem, chłopiec pozbawiony rówieśników odczuwał osamotnienie*» (W. Żukrowski. Kamienne tablice); «*Zaręba spojrzal w niego z jakimś litosnym współczuciem*» (W. Reymont. Rok 1794); «*Panią Barbarę na razie zaprzatnęło namiętne współczucie dla cierpienia Teresy*» (M. Dąbrowska Noce i dnie).

Параметричні **ознаки інтенсивності** співчуття також репрезентують його позитивну оцінність, пор.: укр. *співчуття* – *безмежне, всепоглинальне, глибоке*; польськ. *współczucie* = *wielkie, ogromne, głębokie, bezbrzeżne, bezmierne, wszechogarniające*; див. приклади: укр. «*Степан <...> гортав і гортав цілими вечорами шматки різномасного паперу <...> переймаючись безмежним співчуттям до нещастя і для всіх маючи в серці слово ласки та збадьорення*» (В. Підмогильний. Місто); «<...> *щиро, з глибоким співчуттям говорила Тетяна Гнатівна, пригортаючи дівчину до себе, погладжуючи її коси*» (Б. Левін. Видно шляхи полтавські); «*Тільки шкала страждень, співчуття до чужого страждання, завібрувала у мене в душі на найвищій ноті <...>*» (В. Рубан. На протилежному боці від добра); польськ. «<...> *burza wydobyła z dna jego duszy jakieś ogromne współczucie, jakąś serdeczną litość <...>*» (T. Dołęga-Mostowicz. Drugie Życie Doktora Murka); «*Nina <...> spojrzawszy na jej twarz smutną, odczuła jej cierpienia i wielkie współczucie zadrgało w jej sercu <...>*» (W. Reymont. Ziemia Obiecana); «*Pannę Basię wzruszyło głębokie współczucie Ewci, kiedy usłyszała o nieszczęściu pani Zawilowskiej*» (K. Makuszyński. Szaleństwa Panny Ewy); «*Serce jej wezbrało bezmiernym współczuciem. Biedne, nieszczęśliwe dziecko*» (M. Tomaszewska. Jeżeli ze mną pojedziesz).

Позитивну сутність співчуття розкривають і його **температурні ознаки**, фактично однакові в обох мовах, пор.: укр. *співчуття* – *тепле, гаряче; гаряча хвиля співчуття; огритий співчуттям; спочуття* – *тепле; тепло спочуття*; польськ.

współczucie – gorące, ciepłe; ciepła (gorąca) fala współczucia; див. приклади: укр. «– Поле у мене як галка чорне, – уже **огріта співчуттям**, вирівнювалась і струмувала мова Дмитра» (М. Стельмах. Велика рідня); «Мимохідь глянувши на свого асистента, Берн раптом вловив у його синіх очах **тепле співчуття**» (О. Бердник, Ю. Бездик. Людина без серця); «Вираз обличчя дівчини важнів. У неї вже збуджувалося **гаряче співчуття** до цього, здавалося, дуже щирого, але ж якогось чудного, ну зовсім “безгрунтового” хлопця» (Д. Бузько. Чайка); «Гая Рижко вперше бачила Миколу Петровича в такому стані, – змученого, слабкого, вкрай стомленого. **Гаряча хвиля співчуття** сколихнула її душу» (В. Владко. Аргонавти Всесвіту); польськ. «– *Długo ran siedział? – zapytała cicho. W jej tonie wyczułem nie tylko ciekawość, ale i ciepłe współczucie*» (J. Stawiński. Piszczyk); «*Ledwo to pomyślałam, znowu tam stałam, znowu byłam pełna gorącego współczucia, otwierałam się na Światło*» (М. Tomaszewska. Jasność і дал. Wspomnienia z nie-pamięci); «<...> *jakby uwolnił się od samego siebie i złączył z całym światem w olbrzymiej, gorącej fali współczucia*» (М. Musierowicz. Frywolitki).

Позитивно маркованими можна назвати також низку образів, з якими асоціюється співчуття в українській та польській мовах. Образ **світла**, на противагу до темряви, завжди має позитивне наповнення. За даними опрацьованого матеріалу, в українській мові емоція співчуття частіше ототожнюється зі світлом, ніж у польській, пор.: укр. *співчуття (спочування) світилося в очах; співчуттям засяяло личко; сяйво спочуття; співчутливість світилась в очах*; польськ. *błysk współczucia; współczucie zamigotało w oczach*; див. приклади: укр. «*В очах директора світилося щире співчуття <...>*» (Ю. Мушкетик. Біла тінь); «*Її зморшкувате личко засяяло співчуттям <...>*» (Є. Гудало. Хто ти?); «*Саня підвела на Комашика свої очі й переглянулася з ним. В їх світилось спочування й ласкавість до Комашика*» (І. Нечуй-Левицький. Над Чорним морем); польськ. «*Cóż jednak stanie się z tym tak uporządkowanym domem, gdy nadejdzie moment wiedzy, krótki błysk współczucia i wspólnoty ze wszystkim <...>*» (Cz. Miłosz. Legendy nowoczesności); «*W oczach Andrzeja zamigotało współczucie*» (E. Cechnicka. Znak Anny).

Образ **вогню** в концептуалізації позитивно оцінюваної емоції співчуття передає інтенсивність чи міру її прояву. Як показує обстежений матеріал, в українській мові, порівняно з польською, цей образ частотніший, а його реалізація відбувається через лексеми, які позначають невелику інтенсивність чи міру прояву вогняної стихії, пор.: укр. *іскрина, іскорка, вогник; жевріти, тліти, горіти*; польськ. *skra, iskierka; tleć*; див. приклади: укр. «*Але десь у найпотаємнішому кутикові душі досі, не залежно ні від чого, жевріла ледь помітна іскрина співчуття до тієї божевільної, причинної дівчини <...>*» (І. Білик. Танго); «*А Лаврін почував, що і в його серці жевріє надто маленький вогник співчуття Захаркові <...>*» (Ю. Мушкетик. Яса); «*До Базаревських у Лисенків ніколи не гасла симпатія. Жевріло приховане співчуття*» (О. Ізарський. Полтава); «*На худорлявому обличчі Седенка тлів вираз чи то докору, чи співчуття*» (В. Савченко. Я ще повернусь); «*Ті самі очі слухачів, що він у них завжди черпав натхнення й силу, бо вони горіли увагою й співчуттям <...>*» (Д. Бузько. Чайка); польськ. «<...> *a mimo to z ócz szedł smutek, a mimo to w źrenicach tlały skry*

współczucia» (W. Gąsiorowski. Huragan); «*Może iskierka współczucia dla bezbronnej istoty <...>*» (I. Surmik. Talizman złotego smoka).

Співчуття може уподібнюватися до **водної стихії**, яка здатна проявлятися в різному обсязі – від крапельки до бурхливої хвилі (укр. *хвиля, крапля співчуття; крапелька спочування*; польськ. *przryfły, fala współczucia*). Подібно до живлющої вологи емоція співчуття може наповнювати¹ людину, її душу, серце, очі, розливатися по обличчю, пор.: укр. *бути повним (сповненим) співчуття; сповнитися співчуттям; погляд (голос) сповнений співчуття; співчуттям наповнене (сповнюється) серце, переповнені слова, переповнена душа; співчуття розлилось на обличчі*; польськ. *współczucie zalewało kogoś, przepelniało serca; serce pełne współczucia; ktoś jest pełny współczucia; napelnić kogoś współczuciem*; див. приклади: укр. «*Немовби за кару за те, що вони дали цим приреченим ризику хліба й **краплю співчуття** <...>*» (І. Багрянний. Огненне коло); «*А ще пізніше Олеся остаточно захопила трагічна історія інженера Ернана Раміро, і він усією душею відчує, як його **серце сповнюється співчуттям** і симпатією до стійкої, незламної людини, що пройшла такий важкий життєвий шлях <...>*» (В. Владко. Сивий Капітан); «*<...> всі **погляди були сповнені співчуття** й цікавості*» (О. Бердник. Стріла Часу); польськ. «*Na samą myśl o Aurelii zalewało go **współczucie** i dziwne ciepło*» (М. Musierowicz. Dziecko piątku); «*Poczułam przryfły **współczucia***. – *Usiądź, tato – powiedziała łagodnie. – Zaraz będzie śniadanie*» (Е. Siarkiewicz. Kuźnia głupców); «*Jonasz patrzył, teraz jego **serce było pełne współczucia***» (М. Tomaszewska. Trójkąt bermudzki); «*I ten gest rezygnacji **napelnił** mnie **współczuciem**, które dawno, bardzo dawno dla niego miałem*» (К. Jerzy. Oblęd). Позитивно маркований образ **водної стихії** може доповнюватися позитивно маркованими **температурними ознаками**, пор.: укр. *Гаряча хвиля співчуття скочилхнула її душу*» (В. Владко. Аргонавти Всесвіту); польськ. «*<...> jakby uwolnił się od samego siebie i złączył z całym światem w olbrzymiej, **gorącej fali współczucia***» (М. Musierowicz. Frywolitki).

Нам вдалося виявити ще кілька прикладів авторського сприйняття співчуття в українських художніх текстах, які також мають більш чи менш яскраво виражений позитивний характер, оскільки речі, з якими асоціюється співчуття, є складниками культурного довкілля, зокрема такими, що забезпечують життєдіяльність людини:

співчуття – **ліки**: «*Одна... Нема рідної душі, щоб цирим словом, **співчуттям загоїла рани сердечні**, заспокоїла, підтримала...*» (М. Коцюбинський. В дорозі);

співчуття – **рослина**: «*Ця сумна подія, сподіваємось, **посіє в серці твоїм співчуття** до покійного і змінить гнів на милість*» (Д. Міщенко. Лихі літа Ойкумени);

співчуття – **квітка**: «*Ти послав свою книгу найретельнішому читальнику: він читає й перечитує її, і **співчуття** його – ніби **вогняна квітка серед ночі***» (В. Шевчук. Три листки за вікном);

співчуття – **музичний інструмент**: «*А дочитавши і дізнавшись про моє життя, зміниш про мене думку, і в твоєму **серці ворухнеться** хоча б одна **струна співчуття до мене...***» (В. Малик. Слід веде до моря).

¹ Усвідомлюємо, що основне значення дієслова *наповнювати* і однорідних лексем пов'язане не лише з рідиною, а й з іншими субстанціями, які можна накладати, насипати тощо, але стосовно концептуалізації співчуття вважаємо, що тут відбулось метафоричне перенесення саме значення, пов'язаного з рідиною.

Позитивна оцінка співчуття в українських та польських художніх текстах може посилюватися згадкою про супровідні почуття, пор.: укр. *любов, ніжність, сердечність, жалість, жаль, милосердя, співпереживання, вболівання, ласка, лагідність, доброта, симпатія*; польськ. *miłość, serdeczność, litość, politowanie, żalność, życzliwość, sympatia, troska, czułość, wyrozumiałość*; див. приклади: укр. «Юра Муратов, становище якого було жахливе, викликав у її душі таку **ніжність і співчуття**, неначе це була її рідна дитина» (О. Сизоненко. Зорі падають в серпні); «А ще пізніше Олеся остаточно захопила трагічна історія інженера Ернана Раміро, і він усією душею відчув, як його серце сповнюється **співчуттям і симпатією** до стійкої, незламної людини, що пройшла такий важкий життєвий шлях <...>» (В. Владко. Сивий Капітан); «Леся здригнула: подивившись на Топченка і побачивши в його очах **ласку і щире співчуття** до неї, вона відчула в ревізорі саме ту людину, що про неї мріяла минулої ночі» (М. Хвильовий. Сині етюди); «Старий низько кланявся, а сльози, справжні сльози текли по його зморшкуватих щоках, сиве волосся розсіпалося по обличчю, весь його вигляд викликав **співчуття, щире жалість**» (Б. Левін. Видно шляхи полтавські); «Сірко, окрім того, що поважав Нечену, відчував до нього **співчуття й милосердя**» (Ю. Мушкетик. Яса); «<...> вчинками доброї людини рухає **співчуття й любов** до ближнього, а не очікувана винагорода» (Е. Андієвська. Роман про добру людину); «Була тією ліричною натурою; що чуже горе сприймають більше, ніж своє; не вміють його розізнати, розвіяти, але своїм щирим **безкорисним вболіванням і співчуттям** зменшують, притіняють його непомітно і добре» (М. Стельмах. Велика рідня); польськ. «**Serdeczność i współczucie** wszystkich były tak szczere, że Marta poczuła jeszcze większe cierpienie, którego żadną miarą nie udawało się opanować» (W. Korczyńska. Wróć...); «<...> ma dla niej naprawdę **dużo współczucia i sympatii** <...>» (H. Grynberg. Żydowska wojna); «Margaret patrzyła na jego zmęczoną, zapadniętą twarz **ze współczuciem i miłością** <...>» (E. Hajnicz. Przekraczając światło); «<...> burza wydobyła z dna jego duszy **jakiś ogromne współczucie, jakąś serdeczną litość** <...>» (T. Dołęga-Mostowicz. Drugie Życie Doktora Murka); «Potem rozkładała i przekładała serwetki <...> co chwila całując w głowę Władysia – **ze współczuciem i z żalnością**, jak człowieka, o którym wiadomo, że niedługo umrze» (M. Kuncewiczowa. Cudzoziemka).

Позитивна моральна оцінка співчуття виразно виявляється у випадках контекстуальної вказівки на бажаність, потрібність цієї емоції, див. приклади: укр. «Хоча б, хоча б пізвучу чи відлуння, хоча б, **хоча б півкраплі співчуття**...» (П. Мовчан. Кропив'яним серпом, джерельною водою...); «**Невже у Вас не знайдеться бодай краплини співчуття** чи хоча б крихітки жалю до мене, Вашої нещасної учениці?» (М. Сиротюк. Забіліли сніги); «**Йому ж бо так треба було в ці дні теплого спочуття та ласки**» (Д. Бузько. Чайка); польськ. «– Proszę pani, ja już dłużej nie wytrzymam. Proszę mi pomóc. To na drugim końcu miasta. Nie dojdę! Może obejrzałby mnie jakiś lekarz, **jakiś znieczulenie** dał. Proszę! – Piszczajko wbił w nią wzrok, **szukając choćby odrobiny współczucia**» (M. Sieniewicz. Żydówek nie obsługujemy); «Weiss schliß sich **jeszcze bardziej, tocząc naokoło pytającym wzrokiem i szukając w kamiennych twarzach zgromadzonych **choćby odrobiny współczucia****» (G. Mathea. IV Rzeczpospolita).

Позитивний характер співчуття чітко простежується у контекстах з протиставленням його негативним почуттям, аналогічним в українській і польській мовах, пор.: укр. *гидливість, огида, презирство, гнів*; польськ. *obrzydzenie, pogarda, odraza, gniew*; див. приклади: укр. «*О диво дивне, – де й поділося Павлове сумне співчуття! Замість нього в душі заворушилася гидливість <...>*» (М. Дашків. З безодні минулого); «*Одне плече в нього було опущене, друге підняте, і вся його могутня і дужа постать здавалася жалюгідною і викликала співчуття. “Саме так – співчуття”. Неля сама не знала, звідки воно взялося в її серці. Адже там мусили бути тільки гнів і презирство*» (Ю. Мушкетик. Біла тінь); «*Арсен довго дивився йому вслід, намагаючись видобути з серця хоч краплину жалю і співчуття до поверженого, знищеного недруга, та, крім огиди, не відчував нічого*» (В. Малик. Таємний посол); польськ. «*Ogarniało go nie współczucie, lecz właśnie pogarda względem tych, którzy zdolni byli wzruszać się tak tym, co ich najbardziej hańbiło*» (S. Żeromski. Popioły); «*Patrzysz Edowi prosto w oczy... Teraz nie ma już w nich pogardy, tylko współczucie*» (A. Zaniwski. Król Tanga); «*<...> ich jęki przejmowały ją takim bólem, że miała pełne łez oczy i po kilka razy robiło jej się tak niedobrze, że musiała wychodzić na powietrze, ale powracała, <...> przemożna obrzydzenie i pełna współczucia i litości obmywała im rany <...>*» (W. Reymont. Ziemia Obiecana); «*Ale teraz nie było w Mocku ani krztyny współczucia. Był tylko gniew <...>*» (М. Крайевський. Дзума в Бреслау); «*Chory, bez środków do życia, na pograniczu obłędu, choć jeszcze nie pokonany, wyżył się odrazy i pełen był po brzegi bolesnego współczucia dla ludzi*» (М. Томашевська. Serpente w raju).

У випадках амбівалентності почуттів має місце зіставлення позитивно оцінюваного співчуття й полярно протилежного йому злорадства, див. приклади: укр. «*– Он воно що! – протягло мовив Сімон, дивлячись на пригніченого Філіпа з щирим співчуттям і водночас трохи зловітишно*» (О. Авраменко, В. Авраменко. Принц Галлії); польськ. «*Mieszają się we mnie uczucia tkliwego współczucia z niezrozumiałą radością, że Suzanne cierpi*» (S. Dygat. Jezioro Bodeńskie). Позитивної маркованості співчуттю у цих прикладах надають і його епітети: *щире співчуття, tkliwe współczucie*.

Досить рідко в українській і польській мовах можна знайти фіксацію негативної оцінки співчуття. Як зазначалося вище, мовна об'єктивація почуттів пов'язана з двома типами оцінки – гедоністичною та моральною. Коли описується болісне, тяжке для суб'єкта почуття, причиною якого є страждання іншої істоти, мова йде саме про гедоністичну негативну оцінку переживання співчуття, див. приклади: укр. «*Довго після описаних подій я розмірковував над усім, що сталося, і гостре співчуття до цієї людини стискало мені серце*» (В. Заєць. Темпонавти); «*І щоразу потім цей смуток покори беззахисних людей перед цією незримою силою викликав в мені болісне співчуття*» (В. Лісовий. Спогади); «*Я безнадійно зітхнув і з гірким співчуттям подивився на неї – що вона каже, наївне дівча!*» (В. Нестайко. Тореадори з Васюківки); «*Душа його переймалась щемливим співчуттям до неї*» (О. Гончар. Берег любові); «*Прочитавши її (телеграму), священик миттєво проїнявся болем і співчуттям за долю молодого юнака і його родини*» (В. Серемчук. Божий палець); польськ. «*Bartosz patrzył za nią, jak szła. Serce mu się krajało ze współczucia*» (М. Томашевська. Tego lata w Burelkwowie); «*Chory <...> pełen był po brzegi bolesnego współczucia dla*

ludzi» (М. Томaszewska. Serpente w raju); «**Bolesne współczucie** ogarnęło Aurelię <...>» (М. Musierowicz. Dziecko piątku); «*Unikałam ludzi. Raziła mnie ich nonszalancka ciekawość, **bolalo współczucie***» (Н. Poświatowska. Opowieść dla przyjaciela); «*Dorothy nie była jedyną osobą, która ze **współczuciem i bólem** patrzyła, jak Margaret cierpi*» (Е. Hajnicz, Przekraczając światło).

Феномен співчуття полягає в тому, що людина може переживати його не лише по відношенню до тих, до кого вона відчуває любов, ніжність, симпатію, а й стосовно тих, хто викликає зневагу, відразу, огиду. Як свідчать мовні дані, моральне оцінне судження про співчуття в українській та польській мовній свідомості набуває негативної конотації у випадках актуалізації його поряд з такими почуттями, як: укр. *зневага, відраза, погорда*; польськ. *obrzydzenie, pogarda, niechęć*, див. приклади: укр. «*Хазяйка дому чмхнула, коли його побачила, і провела лукавим, довгим поглядом. <...> В тому погляді помітив він **зневагу і співчуття**...*» (В. Шевчук. Григорій Сковорода); «<...> і пухлі вуха, і виразки на губах, і розмальоване висипом тіло викликали **відразу й одночасно співчуття**...» (М. Василенко. Уламки імперії); «<...> в тій усмішці була якась **пogорда чи співчуття** <...>» (Ю. Винничук. Спалах); польськ. «*Ale to chyba może obudzić w nas **współczucie, litość, czy mówiąc po prostu obrzydzenie, a na szacunek nie widzę tu miejsca***» (Т. Dołęga-Mostowicz. Trzecia pleć); «*Kobieta patrzy na niego z **mieszanią współczucia i pogardy***» (Сz. Bielecki. Scenarzysta); «*A z czego będziemy żyli, ty idioto?! – Wpatrujesz się w Witka z **pogardą i współczuciem***» (А. Zaniewski Król Tanga); «*Do Rosjan żywiła siostra Weronika umiarkowaną **niechęć i współczucie***» (А. Szczypiorski. Początek).

Негативну моральну оцінку співчуття може отримувати з позиції об'єкта емоційного переживання, як правило, у таких ситуаціях воно є небажаним для об'єкта емоції, засвідчуючи стереотипне сприйняття співчуття до самого себе з боку інших як чогось принизливого, див приклади: укр. «<...> тільки Ганна Остапівна мимовільним зітханням виявила щось схоже на жалощі, тільки прохотилося слово “напівсирітство”, як хлопець одразу ж настороживсь, дитяча комишанська гордість так і випустила свої назурі, не приймаючи можливого **співчуття, яким зараз його могли тільки принизити**» (О. Гончар. Бригантина); «– Нічого не знаю... – тихо відповіла Галина й <...> мало не прожогом кинулася з пошти, **щоб мерціям припинити ці додаткові тортури з розпитуванням і удаваним співчуттям**» (Б. Антоненко-Давидович. Завищені оцінки); «*Vin знав з свого досвіду, що дорослі люди, які хочуть бути мужніми, **не люблять сантиментів і нудної солодкавості співчуття***» (І. Багрянний. Сад Гетсиманський); польськ. «*Zamykała to w sobie. Ciężko było z tym, ale byłoby jeszcze ciężej, gdyby do tych zmartwień przybyło jeszcze jego **współczucie, jego bezradne współczucie***» (Т. Dołęga-Mostowicz Trzecia pleć); «*Okropnie mnie **irytowało jego współczucie** – na pewno zresztą szczerze – którego co rusz wyczierała dzika radość z własnego triumfu*» (Т. Domaniewski Niedaleko od prawdy).

Таким чином, аналіз оцінної складової мовного образу співчуття в українській та польській мовах показав засадничу подібність образних асоціацій та низки ознак, якими мовна свідомість українців і поляків наділяє цю емоцію. На концептуалізацію співчуття в обох порівнюваних мовах спостерігається однаковий вплив двох типів оцінки – гедоністичної та моральної. Абсолютно превалюючою у мовній об'єктивації

співчуття є позитивна моральна оцінка. Якщо ж описується болісне, тяжке переживання емоції, має місце прояв негативної гедоністичної оцінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Ивин А.А.* Основания логики оценок / Александр Архипович Ивин. – М.: Изд-во Московского ун-та, 1970. – 230 с.
2. *Мясищев В.Н.* Личность и неврозы / Владимир Николаевич Мясищев. – Ленинград: Изд-во Ленинградского университета, 1960. – 426 с.
3. *Соловьев В.С.* Оправдание добра. Нравственная философия / В.С. Соловьев // Сочинения в 2 т. – М.: Мысль, 1988. – т.1.
4. Український національний лінгвістичний корпус [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lcorp.ulif.org.ua/virt_unlc/;
5. *Mikołajczuk A.* Problem ocen w analizie wybranych polskich nazw uczuć z klasy semantycznej gniewu / A. Mikołajczuk // Język a Kultura. – 2000. – Т. 14. – S. 117–134.
6. Narodowy Korpus Języka Polskiego [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nkjp.pl>

Стаття надійшла до редакції 8.10.2015.

Николаенко Л.И., к. філол. н., доц.,
Институт языкознания им. А.А. Потебни НАН Украины, г. Киев

АКСИОЛОГИЧЕСКАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ЯЗЫКОВОГО ОБРАЗА СОЧУВСТВИЯ (НА МАТЕРИАЛЕ УКРАИНСКОГО И ПОЛЬСКОГО ЯЗЫКОВ)

В статье проанализированы аксиологические характеристики эмоции сочувствия, объективированные в украинском и польском языках. Эксплицировано влияние гедонистической и моральной оценки на концептуализацию сочувствия в языковом сознании украинцев и поляков.

Ключевые слова: *оценка, эмоция, аксиологическая характеристика, языковая объективация, дескрипция, концептуализация, языковое сознание.*

Nikolayenko L. I., Cand.Phil.Sci., Associate Professor,
O.O. Potebnya Institute of Linguistics, NASU, Kyiv

AXIOLOGICAL COMPONENT OF THE LINGUISTIC IMAGE OF COMPASSION (WITH REFERENCE TO UKRAINIAN AND POLISH)

The article analyzes the axiological characteristics of the emotion of compassion as verbalized in Ukrainian and Polish. The author explicates the influence of hedonistic and moral assessment upon the conceptualization of compassion in the linguistic consciousness of the Ukrainians and Poles.

Keywords: *assessment, emotion, axiological characteristics, verbalization, descriptions, conceptualization, linguistic consciousness.*